

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Doç. Dr. Esin de THORPE MILLARD
Ege Üniversitesi, Devlet Türk Musikisi
Konservatuarı, Temel Bilimler Bölümü
esinkaleli@gmail.com ORCID

AQUITAİNE'Lİ ELEANOR
ÖRNEKLEMİNDE ORTAÇAĞ'DA
KADIN AŞIKLAR

FEMALE BARDS IN THE MIDDLE
AGES IN THE SAMPLE OF ELEANOR
OF AQUITAINE

Geliş / Submitted / Отправлено: 21.02.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 22.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Information

Research Article

Информация о Статье

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

De Thorpe Millard, E. (2021). Aquitaine'li Eleanor Örnekleminde Ortaçağ'da Kadın Aşıklar. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 548-555.

De Thorpe Millard, E. (2021). Female Bards in the Middle Ages in the Sample of Eleanor of Aquitaine. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 548-555.

 10.29228/kesit.50035

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

AQUITAİNE'Lİ ELEANOR ÖRNEKLEMİNDE ORTAÇAĞ'DA KADIN AŞIKLAR

FEMALE BARDS IN THE MIDDLE AGES IN THE SAMPLE OF ELEANOR OF AQUITAINE

Doç. Dr. Esin de THORPE MILLARD

Öz: Müzik bilimleri alanında ortaçağda müzik alanına dair birçok çalışma yapılmıştır. Literatürde kadın ile ilgili ilk eserler Antik dönem yazarlarından bu yana yazılmıştır. Bunun altı çizilecek yanı ise, Homeros'tan Meandros'a kadar kadın üzerine yazılmış mitolojik olaylar, lirik şiirler, tiyatral oyunlar, politik ve felsefi eserlerin hemen-hemen hepsi erkekler tarafından yazılmış olmalarıdır. Bunun sonucu olarak da egemen erkek toplumun bakış açısıyla anlatılmış olmasıdır. Toplumun sosyal yapısında kadın dünyası ve erkek dünyası tamamen farklı olarak görülmektedir. Bu yapıya göre, kadının görevi ev işleri ve aile bireylerinin bakımı üstlenmesiyle belirlenmiştir. Ortaçağ'da toplumda erkek egemenliği olduğu için kadın özellikle müzik alanında geri planda kalmışlardır. Öylesine ki, müzik alanında etkin kadınların erkek kılığında icra yaptıkları yönünde bilgiler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Aşık, Kadın Aşık, Toplumsal Kimlik, Toplumsal Cinsiyet

Abstract: In musicology, numerous studies recording the field of music have been conducted during the medieval period. Since ancient times, therefore, the first works encompassing women in musicology literature were written. The underlying aspect of this is that almost all mythological events, lyrical poems, theatrical plays, political and philosophical works written on women from Homer to Meandros were written by men. As a result of this, historical events were explained from the perspective of the dominant male society. In the social structure of society, the world of women and men are seen as completely different. According to this structure, the duty of the woman was determined by taking care of the housework and family members. Since there was male dominance in society in the middle ages, women remained in the background, especially in the field of music. There is information that women who are active in the field of music performed as men.

Key Words: Medieval Period, Bard, Female Bard, Social Identity, Gender

GİRİŞ

Sanat bir toplumda konum, manevi kimlik, cinsel kimlik, toplumsal kimlik veya politik güç göstergesi olarak kullanılabilir. Sözlü sanatlar müzik ve diğer güzel sanatlar kimlikleri ile doğru orantılı olarak da, işlevlerini birlikte üretebilen aynı yaratıcı düş gücünün farklı dışa vurumlar olarak kullanılabilir.

Müziğin toplumsal işlevi özellikle şarkılarda belli olmaktadır. Bunun nedeni şarkılarda sözlü anlatım olmasıdır. Şarkıların toplumsal işlevlerinin yanında politik işlevleri de vardır. Kullanılan şiirsel dil ve ritm ile birlikte akılda kalıcı ve uygun bir ezgi oluşturulduğunda görüşlerin hızlı ve etkili biçimde yayılmasını sağlarlar.

Müzikle söylenen bu şiirler ve öyküler, jestler, mimikler ve hareketlerle birlikte bir tiyatro gösterisi tadında olmaktadır.

Müzik güçlü bir belirleyici kimliktir. Müziğin kimlik belirleme gücü her yerde görülmektedir. Örneğin, İngilizler Britanya ordusunun İskoçya olaylarında güçlü bir kimlik duygusu yaratmak için "gayda" çalgısının kullanılmıştır. Gayda'nın çalınması askeriyede kullanılması müziği politik güç kimliğini öne çıkarmanın bir örneğidir.

Ortaçağ'da Aşıklar

1150-1450 yılları arasında Ortaçağ'ın son yüzyıllarını kapsayan dönem "Gotik" dönem olarak adlandırılır. Ortaçağ'ın bu dönemi müziğinin, resminin, mimarisinin "Gotik" terimi, günümüzde de kullanılan bir yazı stilinden kaynaklanmıştır. Bu dönem, felsefe, mimari ve sa-natta hızla gelişme ve yükselişi temsil etmektedir.

Ortaçağın V. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar uzanan ilk döneminde, kendine ait bir toplum tipi ve değerler ölçeği olan bir üretim tarzına bağlı, yeni bir yönetsel sistem ortaya çıkmıştır. Bu da feodal sistemdir. Feodalizm, toprak malikliği üzerine dayalı bir yönetim biçimi, bir toplum yapısı, bir ekonomik rejim olarak tanımlanmıştır.

Feodalite rejimi, toprağına yerleşenleri yöneten ve hükmeden büyük şatolar yaratmıştır. Savaş dönüşlerinde oralarda geceleyecek olan şövalyeler onuruna büyük yemekler düzenlenirdi. Şatonun genç kızı yarı şarkı, yarı şiir söyleme tarzında jestli ve enstrümanlı sunumlar yapılırdı.

Bu dönemde müzik alanında 1150-1500 yılları arasında, şövalyelere gezgin aşıklar (troubadour ve trouvere, bard..) da eşlik ederlerdi. Gördükleri, yaşadıkları her şeyi müzikle anlatan gezgin aşıklar deyim yerindeyse "ayaklı tarih" gibiydiler. Gezgin aşıklar aracılığıyla halkla ve halk kültürüyle yaklaşma da bu dönemin en önemli özelliklerindendir. Müzik, Ortaçağ'da yaşayan insanlar ve Ortaçağ'daki kraliyetler için oldukça önemliydi. Bir şövalye için sadece dövmüşmek değil, müzikal enstrümanlar çalabilmek ve dans edebilmek de bir prestijdi. Müzikal enstrümanlar, Troubadourlar, Bardlar ve Minstreller gibi Ortaçağ müzisyenleri tarafından da çalınırdı.

Troubadour, Trouvéres ve Bard adlı aşıklar, 12 ve 13. yüzyıllarda yetişen gezgin şair ve müzik insanlarıdır. Bölgesel halk ağzıyla herkesin anlayabileceği ve sevebileceği şiirler yazarlar, çalgıları eşliğinde bu şiirleri söyleyen kişileridir.

Bu gezgin aşıklar değişik yörelerde (Kuzey-Güney Fransa, İngiltere ve Almanya gibi) ve değişik dönemlerde ayrı isimlerle anılmaktadırlar: Goliard, bard, jongleur, gleemen, troubadour, trouvére, minnesinger, meistersinger gibi isimlerdir. Bu isimler çoğunlukla birbirinin yerine kullanılır gibi görünse de, aslında aynı şey olmadıklarına dikkat etmek önemlidir. Aşıklara verilen bu isimler ülkeye, sosyal sınıfa ve müzik tarzına göre değişmektedir.

Minstrel - İngiltere, bu kelimenin varyasyonları tüm Avrupa'da kullanılmıştır.

(örn. *Ministrello* - İtalya)

Bard - İrlanda, İskoçya ve Galler

Minnesinger - Almanya

Troubadour - Güney Fransa

Trouvere - Kuzey Fransa

Jongleur, Joglar - Fransa (alt sınıf)

Gleeman - İngiltere (alt sınıf)

Wait - İngiltere

Trobadore - İspanya

Aşıklar, Avrupa'da uzak yerlerin hikayelerini ya da gerçek ve hayal ürünü tarihsel olayları anlatan şarkıları söyleyen kişilerdir. Kendi efsanelerini oluştursalar da, onlar genelde başkalarının eserlerini ezberleyip, süsleyip sunarlardı. O dönemde saraylar bu müzik insanlarına sahip çıkmışlardır. Saraylar daha sofistike hale geldiğinde, çoğu gezgin olan bu ozanların yer değiştirdikleri görülmektedir. 15. yüzyılın sonlarında bu sanata reddediş başlamasına rağmen rönesansın ortalarına kadar ilgi görmüşlerdir.

Aşıklar sık-sık Avrupa'yı dolaştıkları için, bu çeşitli sanatçılar hemen her ülkede görülmüştür. Aralarında sosyal sınıf, mekanlar ve müzik tarzına göre ayrımlar yapılmıştır. Hatta bazı gruplar içinde beceri düzeyine göre bile rütbelendirilmiş, böylelikle uzmanlık olarak daha iyi tanımlanabilmişlerdir.

Örneğin, zanaatının ustası olduğu düşünülen deneyimli profesyonel bir madenci *Meistersinger* unvanını alabilirdi. *Chanson* (bir tür şarkı) söyleme konusunda uzmanlaşmış bir şarkıcı, *Chanteur* olarak bilinirdi. Bunların hepsi hala hatırlanmayacak kadar çeşitli olması sebebiyle, herhangi bir bağlamda kullanılacak en iyi kelime Minsterel (Aşık-Ozan)dir. Orta Çağ'da, "âşık-ozan" kelimesi genellikle seyahat eden herhangi bir müzisyen için genel bir terim olarak kullanıldığı görülmektedir.

Basitçe ifade etmek gerekirse, bir besteci, müzisyen ve şairdir, tipik olarak asil doğumludur veya üst sınıfların bir üyesidir. Genellikle din adamları (resmi müzik notalarını geliştiren ve müzik okullarını yöneten ortaçağ toplumunun üyeleri) tarafından profesyonel olarak eğitilmişlerdir. Okur-yazarlardı, yani şiir ve melodilerinin çoğu, geleneksel köylü halk müziği gibi sözlü olarak iletilmek yerine aslında yazılıp not edilmiştir. Şarkı söyleyebilirler ve genellikle çeşitli enstrümanlar çalarlardı. Hatta bazıları dans konusunda da yetenekli kişilerdi. Ancak ana odak noktası beste ve müzik yapmaktı. Müzik icra etmek, özellikle en ünlü ve başarılı aşıklar için,

genellikle onu yazmaya göre ikinci sıradaydı. Eserlerinin gerçek performansları genellikle kiralık saray aşıkları ve gerçekten iyi *jongleurlar* tarafından yapılırdı.

Aşıklar 12. ve 13. yüzyıllarda popüler müzik ve şiirin kurallarını icat etmişlerdir. Birçoğu dini referanslar içeren şarkılar yazmış, ancak Oksitan kültürü doğrudan Roma Katolik kilisesinden etkilenmediğinden veya doğrudan Roma Katolik kilisesi tarafından yönetilmediğinden (ortaçağ Avrupa'nın geri kalanının aksine), âşıklar neredeyse istedikleri her şeyi yazma özgürlüğüne sahip olmuşlardır. Bu özellikle yüksek rütbeli soylular için geçerliydi. Soylular aşk, savaş, siyaset hakkında şarkılar yazmıştır. Çoğu aşık eserlerinde, ağırlıklı olarak saray sevgisine odaklandığı görülmüştür. Bir kısmı ise, modern bir yetişkini bile utandırabilecek romantik konular hakkında şarkılar yazmışlardır. Ozan sözleri ve şiirlerinden bazıları oldukça müstehcen olarak görülmüştür.

Bu aşıkların dünyasını zenginleştiren olay, Haçlı Seferleri'yle Avrupa'ya taşınan Arap müziği ve çalgılarının etkisi olmuştur. İspanyol-Fas karışımı yorumlar özellikle dikkati çekmektedir. Kullandıkları çalgılar,

Arp: Trubadur ve Minstrellerin (Aşıkların) en popüler enstrümanıydı. Uzunluğu yaklaşık 30 inçti (76 cm)

Flüt: Şimdiki modern flütlere benzemektedir. Müzikal enstrümanların bu tipleri ortaçağ'ın flüt Minstrelleri tarafından çalınırdı. Bunların dışında da, lavta ve fiddle'dır.

Kısa Sorularla Aşıklara Genel Bir Bakış

Kim: Üst sınıflar, soylular ve aristokrasinin üyeleri. Alt sınıfların çok yetenekli bazı üyeleri, âşık olabilirlerdi.

Ne: Genellikle Eski Oksitan dilinde yazılmış beste ve icra edilen müzik türüdür.

Nerede: Occitania. Bazıları müzikal etkilerini yayarak Avrupa'yı dolaşmışlardır.

Ne zaman: Ortaçağ. 12. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar sürmüş ve popülerliği 14. yüzyılda azalmaya başlamıştır.

Nedeni: Çünkü insanlar müzik yapmayı sevmişlerdi ve Occitania, dini olmayan aşk müziğinin gelişebileceği bir kültür sağlamışlardır.

Aşıklar Konusunda Bilinmeye Değer Diğer Genel Bilgiler:

Müzik tarzı ve türleri: Birçok farklı türden lirik şarkılar, liste uzundur. En dikkate değer türlerden bazıları *canso* (beş veya altı *ayetli* aşk şarkıları), *escondig* (sevgilinin özrü), *sone* ve *tenso* (iki sevgili / şair arasındaki tartışma)

Temalar: Çoğunlukla nazikçe aşk.

Müzik Aletleri: Seyahat etmesi kolay her şey; hafif ve hareketli. Lutlar, harplar, rebekler vb.

Mekanlar: Soylulara veya sosyal statüsü yüksek kişilere ait mahkemeler, evler ve mülkler.

Gösteri: Aşıklar kendi eserlerini icra etmişler veya onlara icra etmeleri için ozanlar ve jongler'ları kiralamışlardır. Troubadour şarkıları ve şiirleri, *chansonniers* adı verilen şarkı kitabı

koleksiyonlarında yazılmıştır. Teoride, notasyonu nasıl okuyacağını bilen şarkı kitaplarına erişimi olan herkes parçaları çalabilirdi. Bir ozanın şiir yazması ve bunları önceden var olan müziğe veya diğer âşıkların yazdığı melodilere uydurması yaygın bir uygulamadır.

Bilinen eserler: Yaklaşık 2.500 bilinen aşık şarkısı vardır. Birçoğu özellikle kimseye atfedilmemiştir (yazarlar "bilinmeyen" veya "anonim") ve çoğu yazılı notalı melodiler içermemektedir.

Ortaçağ dilbilgisi kılavuzları ve sözlükleri: Aşık müziğinin popülaritesi ve onu icra etmenin getirdiği arzu edilen yaşam tarzı ve şöhret statüsü, Occitania dışındaki insanların da âşık veya onların bölgesel eşdeğeri (Kuzey Fransa'daki *alimler* gibi) olmayı arzuladığı anlamına geliyordu. Oksitanca bilmeyenler, özellikle İtalyanlar ve Katalanlar şarkıları anlamak ve söylemek istemişlerdir. Bu yüzden dilbilgisi kılavuzları ve sözlükler, âşıklar ve onların resmi olmayan taklitçileri için yazılmıştır.

Kadın Aşıklar

12. yüzyılda aşık şiiri kadınları çok yüksek bir ideale yükseltmiş, onlara mistik ve hatta tanrıça benzeri nitelikler kazandırmıştı. Kadınların yasal ve kültürel statülerinin erkeklerin çok altında olmasına rağmen, müzik ve edebiyat onları "doğüstü yüksekliklere" ulaştırmıştı. Aynı zamanda kilisede Meryem Ana'nın putlaştırılmasında ilginç bir artış yaşanmıştır. Ortaçağ'da önemli cinsiyet eşitsizliği hakkında bildiklerimizi düşünürsek, bu yüzeyde ileriye doğru atılmış güzel bir adım gibi görünse de, kadınların muhtemelen bu kadar yüksek bir standarda tabi tutulmaktan hoşlanmadıkları mantıklı bir şekilde varsayılabilir. İdol olmak, temel insan hakları gibi gerçek avantajlarla birlikte gelmediğinde o kadar da harika değildir.

Erkek âşıklar, güzel bir kadına aşklarını kanıtlayan şövalyelerin hikayelerini söylemişler, öte yandan kadın âşıklar, romantizm ve sevgililerinden çok yüksek beklentileri hakkında da şarkı söylemişlerdir. Ancak çoğu zaman kendi cinsiyetlerini insanlaştırmaya ve idealize edilmiş versiyonları çok kişisel sözlerle dengelemeye çalışmışlardır.

Orta çağlarda, kilise duvarlarının dışındaki dünyada kadın âşıklar (*trobairitz*) laik müzik yazmışlardı. *Trobairitz* tarafından kullanılan en yaygın müzikal biçim, sarayla sevgi konularında dördümlük şeklinde bir şarkılardı. *Trobairitz*'in şarkıları, toplumlarının yüzyıllar boyunca kadınlara yönelik tutumları nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

"Kadın âşıklar... zina eden aşk temalarını, kadının onu seven adama karşı yükselmesini ve romantik aşkın işkenceli doğasını içerdiği için, âşıkların saray aşk geleneğini izleyen sözler yazdı... Bu önemli... Ancak saray sevgisi geleneğinde kadınların bir kaide üzerine yerleştirilmesinin toplumdaki veya sanattaki kadın düşmanlığını ortadan kaldırmaya pek bir katkısı olmadığına işaret etmek. Bazı ozanlar sözleri son derece kadın düşmanıdır. " (Danièle Cybulskie, "The Troubadours, Part II: Ladies in Love," *Medievalists.net*)

Aquitaine'li Eleanor

Aşıklık ve seküler saray müziği hareketi, Eleanor of Aquitaine ile gerçekten başlamıştır. Aslında bir *trobairitz* (kadın âşıklara verilen isim) olup olmadığı belli olmasa da, ismine ait oriji-

nal eserleri görülmemesine rağmen, popüleritesinden kesinlikle sorumluydu ve iyi finanse edilen müziği ve kültürel etkinlikleri İngiltere'de himaye altına alınmıştır. O gerçekten "saray aşkı" ana akımdan alan bir kadın ozan olarak anılmıştır.

Müzik Eleanor'un kanındaydı. Öylesine ki, Troubadour müziği, o doğmadan önce kesinlikle var olmuştu, ancak henüz Occitania'nın ötesine geçmemiş nispeten yeni bir türdü. En etkili eserlerden biri ve aynı zamanda bilinen en eski eserlerin yazarı, aslında Eleanor'un büyükbabası olan Aquitaine'li Dük William VII idi. Onun derin müzik ve şiir sevgisi çocuklarına aşılandı, bunlardan bazıları ünlü Richard I gibi bizzat ozan oldu. Kızı Marie de Champagne, zamanında sanatın tanınmış ve güçlü bir koruyucusuydu.

Eleanor 1137'de 15 yaşındayken ilk kocası Louis VII ile evlendiğinde, Occitania'da saray romantizm ritüelleri iyice yerleşmişti. Asker saray müziği üzerine büyüyen ve aşk ritüellerine ve saray tavırlarına sıkı sıkıya bağlı kalan Eleanor, düğünden kısa bir süre sonra Fransa Kraliçesi olmasına rağmen bu birliktelikten hayal kırıklığına uğradı. Yıllarca süren evlilik sorunları ile ciddi siyasi meselelerin (en önemlisi başarısız bir haçlı seferinin) stresiyle birleştikten sonra, sonunda ayrıldılar ve evlilik 1152'de iptal edildi. İkinci kocası, İngiltere Prensi II. Henry, saray oyunlarında çok daha iyiydi. Henry ile evlendikten kısa bir süre sonra, İngiltere Kraliçesi oldu ve asil ve saray aşk gelenekleri hızla krallığına yayıldı. Henry ile ayrıldığında 1167 yılına kadar kraliçe olarak hüküm sürdü. O zaman Poitiers'deki kendi topraklarını yönetti, sanat, edebiyat ve müziğe olan iyi bilinen desteğiyle Avrupa kültür manzarasını büyük ölçüde etkilemiş ve sonsuz dek değiştirmiştir.

Eleanor'un zamanında, soylu kadınlar, özellikle görgü kuralları ve sanat alanlarında oldukça iyi eğitimliydi. Soylu bir kadının sadece güzelce şarkı söyleyebilmesi ve bir enstrüman çalabilmesi değil, aynı zamanda şiir yazabilmesi bekleniyordu. Ancak kilise liderleri bir kadının bu yetenekleri dindar bir dini ifade dışında herhangi bir şey için kullanmasının uygunsuz olduğuna inanıyorlardı. Sivil ve toplumsal liderler "soylu" doğumlu kadınların tüm enerjilerini uygun kültürel rolleri ve sınıf ayrımlarını takip etmeleri ve sürdürmeleri ve soylu ailelerini temsil etmeleri bekleniyordu. Buna karşılık ilginç bir şekilde, "sıradan" işçi sınıfı kadınların ise, daha az sosyal kısıtlamaları vardı ve gün içinde yapacak daha çok şey vardı. Alt sınıftaki kadınlar, joglares (Fransa) veya gleewomen (İngiltere) olarak müzikte bir tür "kariyer" peşinde koşabilişlerdi.

SONUÇ

Orta çağ Avrupa'sında bazı kadınların başarılarına rağmen, eğitimlerini, sosyal ve kültürel katkı ve katılımlarını engelleyen önyargılar olduğu bilinmektedir. "Örneğin, Hristian bilgin Thomas Aquinas kadınları kastederek 'onlar bir otorite sahibi olacak zihinsel yeteneğe sahip değildir.'" demiştir. (Küçük Ulviye, 2015: 25) Ortaçağ'da kadınların eğitimi için sadece manastırlar mümkün kılınmıştı. Bu dönemde ilk üniversitelerin ortaya çıkışında kadınlar çoğunlukla eğitimden uzak bırakılmışlardır.

Kültürel ortamlarda müzik alanındaki incelemeler 19. Yüzyılda derlemeler yapılması ile başlamış ve "etno-müzik bilimi" uzmanlık alanına dönüşmüştür. Bu bilim dalının tarihsel gelişimi Avrupa müziğinin incelenmesi amacıyla doğmuş olan müzik bilimine dayanır.

Müzik biliminde toplumsal cinsiyet, davranışların organizasyonunda, yaş, statü gibi un-

surlarla birlikte, belirleyici bir ögedir. Bazı durumlarda erkek ve kadının hangi çalgıları ya da müzik performansı esnasında kadın-erkek arasında -cinsiyet farkları ile ilgili olarak- müzikal davranışları bakımından büyük farklar söz konusu olabilmektedir. Birçok topluluk, dansçı, şarkıcı gibi meslekleri icra eden kadınlara "kötü" bir gözle bakmakta ve yargılamaktadır. Ortaçağ dönemine dair yapılmış bazı müzik bilim incelemelerinde, dansçı ve eğlendirici kadınların köy dışından getirildiği gözlemlenmektedir. Bayram ve düğün gibi eğlencelerde, kadın ve erkek arasındaki kesin çizgiler yumuşayabilmekte, erkekler dışarıklı kadınlarla yakın etkileşimlere girebilmektedir. Eşitlikçi bir yapıya sahip gibi görünse de, kadınların müzik pratiklerindeki yeri ve önemi, çeşitli zaman koşullarına göre değişiklik gösterebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Haviland W., Prins Halrath D., McBride B., (2005). *Kültürel Antropoloji*. İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- İlyasoğlu, E. (1997). *Zaman içinde Müzik: Başlangıcından Günümüze Örneklerle Batı Müziği*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kutluk, F. (2006). *Müzikte Cinsellik*. İstanbul: Ho2 Yayınları.
- Küccük, U. (2015). *Bilimin Sultanları*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Selanik, C. (1996). *Müzik Sanatının Tarihsel Serüveni*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Şahin, N. (2013). *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Ülgen, P. (2010). Ortaçağ Avrupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış. *Mukaddime*, 1 (1) , 1-18 .

İnternet Kaynakları

- Danièle Cybulskie, "The Troubadours, Part II: Ladies in Love," *medievalists.net*
<https://en.wikipedia.org>
<https://www.medievalchronicles.com>
<https://medium.com/@sannieb/trobairitz-the-lady-composers-of-medieval>
<https://ekstremlbilgi.com>